

Fehér Renátó

HoltidényMagvető Kiadó
Budapest, 2018

Gorove Eszter

ELMARADT TALÁLKOZÁS

Fehér Renátó második verseskötete az idő múlásának kérdése körül forog. A Magvető gondozásában, a kiadó *Időmérték* című sorozatában megjelent könyv egyszerre szembesít az idő kérlelhetetlen haladásával, ám egyúttal a hiábavaló várakozás és ennek folyományaként egyfajta álló idő is a szövegek középpontjába kerül. A *Holtidény* költeményei a történések és nem történések, az elmozdulás és az egy helyben toporgás feszültségei mentén rendeződnek kötetté.

A kezdő mottók erőteljességük révén és amiatt is megkerülhetetlenek látszanak, hogy kiemelt pozícióban, külön oldalon helyezkednek el. Thomas Mann, Samuel Beckett és T. S. Eliot olyan rendkívül kanonikus szövegeiből kiemelt részletek által, mint *A varázshegy*, a *Godot-ra várva* és a *Négy kvartett*, az idézetek a várakozással és az elmulasztott idő veszteségeivel, valamint helyrehozhatatlanságaival szembesítenek. Ilyen súlyú szerzők egyikétől is terhelő lehet egy kötetre nézve mottót választani, három ennyire közismert mű szövegrészleteinek citálásához pedig nagyon erős koncepció szükséges.

Az idézetek meghatározó alaphangot adnak a *Holtidény*nek: a várakozás a tétlenséggel, az elszalasztott idővel válik azonossá, így rögvest a kötet legelején világossá válik, hogy Fehér Renátó a várakozást annak passzivitásában látja leírhatónak, az időzés aktív formájáról, a készülődésről nem vesz tudomást.

Míg a várakozást ekképpen egy bizonyos, jól meghatározott szemzőből láttatja a *Holtidény*, addig az időről többféle aspektusból beszélnek a szövegek. Már az első, *Napfogyatkozás* című darab az állandó ismétlődés és a fogyó idő kettősségével indít: „Kopnak a napok, mint a porc. / A Föld forog, surlódik az idő burka. A Nap, mint egy óra számlapja figyel: / nem gonosz isten ő, hogy beváltatlanul ígérje magát. / Üzeni viszont, hogy napfogyatkozás az, ami / két napfogyatkozás között telik el, / az örökkévalóságban pedig / nincsen alkalom” (7). A szövegben a félelemből elmulasztott napfogyatkozás és a következőre való várakozás között tűnik el az idő, mintha a jelen folytonos elszalasztása történe a versben, a várakozás pedig végeláthatatlanná válik, hiszen „az ég megsürgethetetlen” (7). Másképpen, de ugyancsak a várakozás fölöslegességével, állandó önisméttelével találkozhatunk a *Leggyakrabban tárcsázott számban*. A vers egy öregembert idéz meg, aki naphosszat álldogál a telefonfülkében, a lírai hang elképzelése alapján állandóan lányát hívja segítségül, aki viszont nem jön, a találkozás elmarad, így a következő nap is a telefonfülkében telhet. Más szövegeknél, mint a *Diana pihenőhely* vagy a *Terminál*, az úton levés és megállás, az időnek mintegy kikerülése, az utazásban és az utazás megszakításában való feloldása válik központiá. A pihenőhelyen vizelettel, kávézással, sorsjegyekkel válik „mozdulatlanná” a délután, ahol a vendég az időt csak „Engedi telni el” (10), a fölösleges időnek metaforájává válik az utazást megszakító hely. Míg a *Terminál*ban az utaskísérő és a pilóta utazásban való űzöttsége – vagyis a tényleges megérkezés lehetetlensége, lévén csak átmeneti szállásokra, ideiglenesen érkezhettek meg – jelenik meg olyannyira radikálisan, hogy a szöveg a megérkezés lehetőségét egyedül a zuhanásban látja, hiszen az gátat szab az újbóli indulásnak. Egyúttal pedig az idő tágíthatósága és konstrukció volta is feltűnik, amennyiben az időzónák átszelése következményeképpen a pilótára és az utaskísérőre a nap huszonötödik órája is ráköszönt.

A kötetben helyet kapnak olyan versek is, amelyek épületek új és régi funkcióit szembesítik egymással (*Határsáv* [2]), de képzőművészeti alkotásokra – többek közt Eugène Carrière Verlainé-portréjára –, illetve egy animgifre írt szöveg is található a *Holtidény*ben. A gif médiumának koncepcióját mint a véges végtelenített állandó ismétlést bevonni a kötet terébe izgalmas gondolatnak tűnik, amennyiben annak az idő és a történések ismétlődése és egyben az idő visszavonhatatlan múlásának feszültsége adja a visszatérő kérdéseit. Valamennyire hasonló működésmódot tesz lehetővé az *amnézia* című szöveg, amely a rövid távú

memória törlődését az állandó ismétlés révén viszi színre, az idő múlása ebben a helyzetben teljességgel megszűnik: „se tavasz se nyár se tegnap se holnap se éjjel se nappal / se tavasz se nyár se ősz se tél se tegnap se holnap” (37). A brit karmester és zongoraművész, Clive Wearing 7 másodperces memóriáját megidéző szöveg azért is kiemelkedő darabja a kötetnek, mert Fehér Renátó itt tér el leginkább a kötetet egyébként meghatározó hangvételtől és poétikai megoldásaitól, felcsillantva valami egészen más irányt, amellyel a *Holtidény* sokat nyerhetett volna.

A szövegek nagy részében ugyanis tetten érhető a magyar szórend megbontása, amely értékelhető egyfajta késleltetés-poétikaként is: „S lehet-e minden elől, ami feltartóztathatatlan, / költözni tovább egy házzal?” (40). Ez a mondatszerkesztési mód jól egybecsenghet a kötet időtematikájával, esetenként a halogatás problémájával, ahogyan ez az idézett *Atlantisz* című szövegben is megvalósul, amennyiben ebben a versben a tengerszint emelkedésének visszavonhatatlansága és az erről tudomást nem vevő, a cselekvést kizárólag az arrébb költözésben látó emberi reakció kettőse olvasható. Efelől értve a szövegek nyelvi-poétikai szinten is végiggondoltak, a koncepció érthető, ám esetenként kétséges ennek sikeressége, a *Holtidény* szövegei ugyanis e megoldásoknak köszönhetően néhol nehézkessé és modorossá válnak. Ehhez az is hozzájárul, hogy nem egyszer körülményeskedőnek hat az alanyok kihagyása vagy vonatkozó névmással való helyettesítésük („Fölül mozdulatlan a fekete, ami feszül” [*Ferdinánd híd* – 25], „búvárkapszula kirándul azokkal, akiknek / a katasztrófa mögött már sarjad az egzotikum” [*Atlantisz* – 40]).

A késleltetés hol jobban, hol kevésbé sikerül, emiatt a versek nem adják könnyen magukat, egyes szövegek pedig a többszöri olvasás után sem győztek meg minket arról, hogy jól működjenek. A *Nighthawks* kezdő sorai például kimondottan nehézkesek: „Ahogyan a kitárt ajtajú hűtőből hirtelen / omlik hideg fény az éjjeli konyhakőre, / itt nem nyilall úgy senki homlokába” (33). Nemcsak a megfordított hasonlítás rend (úgy-ahogy helyett ahogy-úgy), hanem a véghezvitt hasonlítás tagadása is bonyolítja az állítást, amely tagadás révén valójában törli és fölöslegessé is teszi a hasonlítás által megjelenített képet. Mivel az egész kötet – mind megjelenésében, mind tematikus kapcsolódások révén – meggyőző afelől, hogy végiggondolt és jól kitalált versek szerepelnek benne, e szöveg kapcsán is biztosan fel lehetne fejteni e nyelvi megformáltság mögött húzódó elképzelést – ám nem biztos, hogy az olvasónak feladata meggyőzni magát arról, hogy jó verset olvas. Az efféle, véleményem szerint nem igazán sikerült megoldásokra azért fontos

felhívni a figyelmet, mert a késleltetés poétikáját Fehér Renátó nagyon jól is tudja működtetni. Többek között a már említett *Határsáv* (2) című szövegben kifejezetten szép íve van az alábbi mondatnak, annak ellenére, hogy passzív szerkezetek, hátravetés és közbeékelés eszközei jelennek meg benne: „Itt régen fiúkat edzettek kiadni parancsot, / csak a vastag zubbonytól nem hallatszott, / ahogy megroppant a bordakosarakban, mint / szökőkútka a fagyban, a hősiesség” (14). A zubbony és bordakosár, valamint a roppanás és a jég logikai és érzéki egybejátszása lassan kibomló, de jól megkomponált verssorokat eredményez.

A megkomponáltság a *Holtidény* egészére is igaz, jó példáját adja ennek, hogy az utolsó szöveggel a szerző keretet ad a kötetnek, amennyiben az az első, *Napfogyatkozás* című verset is újra az olvasó elé idézi. A *Hagyaték*, 1901 egyrészt a *Prédikátor könyvéből* származó részlettel („Minden fáraszt. Nem mondhatja senki, hogy a szeme eleget látott, vagy a füle eleget hallott. Ami volt, az lesz újra, és ami történt, az történik megint.”), illetve egy Carlo Michelstaedter-idézettel, amely az élet folytatását az élet fogyásában látja, újból már a mottók által is feszegetett időproblematikát állítja előtérbe. A címben megidézett évszám felől pedig az is érthetővé válik, miért a 20. század elejének néhány legjelentősebb alakjától származtak az indító idézetek. A záró versszak utolsó sora mindeközben a kötet indító verssorát mintegy variációként ismételi meg: „már az elejétől ugyanúgy kopnak a napok” (43). Ez a zárás pedig azzal is jelzi a kötet felépítettségét, hogy az itt megjelenő „eleje” magára a kötet kezdetére tett utalásként is olvasható.

Merésznék gondolom egy második kötetes szerzőnek az *Időmérték* sorozatba való felvételét, főleg egy olyan széria esetén, amely „időtálló, mértékadó verseskötetek” kiadására törekszik – megjegyzendő, hogy a sorozat kitűzött célja és a közölt szerzők kötetei nem egyszer vethetnek fel hasonló dilemmákat. A *Holtidény* jól felépített második kötet, a szerző brandje is alaposan átgondolt, mégis mintha a mértékadás és az időtállás vállalása kissé túlnőne a könyv potenciálján. Fehér Renátó verseiben a fegyelem, a megszerkesztettség és a szerzői gondosság mind érzékelhetők, ahogyan az is, hogy a szerző kisujjában van a versírás mestersége, ám a *Holtidény* olvasóként mégsem tudott megszólítani.